

ความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ในจังหวัดหนองคาย และนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว
Cultural Significance of Cultural Tourism Destinations
in Nong Khai and Vientiane Capital, Laos PDR

โอชญญา บัวธรรม¹/ ลินจง โพชารี²
Ochanya Buatham / Linjong Pocharee

^{1, 2} คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Faculty of Tourism and Hotel Management, Mahasarakham University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน : กรณีศึกษาจังหวัดหนองคายและเวียงจันทน์ สปป.ลาว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ 2) เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงและเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ พื้นที่กรณีศึกษาประกอบด้วย อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอน้ำพอง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย และนครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้การวิเคราะห์ความสำคัญทางวัฒนธรรมของกฎบัตรเบอร์รา ประเทศออสเตรเลีย (Australia ICOMOS Burra charter 1999) และหลักการอนุรักษ์แหล่งมรดกในประเทศจีน (Principles for the Conservation of Heritage Sites in China) มาใช้ในการประเมินความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่าแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว นั้น มีความสำคัญทางวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วย คุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางความงาม คุณค่าทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญา และคุณค่าทางสังคม ที่แตกต่างกันออกไป คือ อำเภอเมืองหนองคายมีระดับความสำคัญทางวัฒนธรรมซึ่งประกอบด้วยคุณค่าทั้งสี่ประเภทดังกล่าวอยู่ในเกณฑ์มากที่สุด โดยสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับนครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว ในด้านประวัติศาสตร์และความเชื่อที่คล้ายคลึงกันอยู่ในอำเภอเมืองหนองคายมากที่สุด รองลงมาคืออำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอน้ำพอง และอำเภอโพนพิสัย

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การประเมินความสำคัญทางวัฒนธรรม

Abstract

This research was a qualitative research with these objectives 1) to assess cultural significance of cultural tourism destination within Nong Khai province and Vientiane Capital, Laos 2) to analyze and provide cultural tourism route within Nong Khai province and Vientiane Capital, Laos. The study areas were Mueang Nong Khai District, Si Chiang Mai District, Tha Bo District, Phon Phisai District and Vientiane Capital, Lao PDR. The cultural significance assessment of Australia ICOMOS Burra charter 1999 and principles for the Conservation of Heritage Sites in China were used to assess the value of tourism destination. The result of the research showed that cultural tourism destinations within Nong Khai province and Vientiane Capital, Laos had differences in cultural significance in respect of Historical Value, Aesthetic Value, Scientific Value and Social Value. Mueang Nong Khai District had cultural significance values at the highest level. The cultural tourism destinations that linked to Vientiane Capital in term of the similar history and belief were at a high level in Si Chiang Mai District, followed by Tha Bo District and Phon Phisai District.

Keywords: Cultural Tourism, Cultural Significance Assessment

บทนำ

การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (AEC) ในปี พ.ศ. 2558 นั้น ถือเป็นการจัดทำข้อตกลงระหว่างประเทศที่จะทำให้ประเทศไทยมีศักยภาพในการแข่งขันมากขึ้น แต่ในขณะเดียวกันประเทศไทยจะต้องแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านที่พร้อมจะแย่งชิงตลาดนักท่องเที่ยวด้วยกัน ดังนั้นการเตรียมความพร้อมในการสร้างเส้นทางท่องเที่ยวใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มตลาดเฉพาะทาง รวมถึงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิด

ความยั่งยืน และเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพเข้าด้วยกันเพื่อให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงจำเป็นต้องการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย

จังหวัดหนองคายถือเป็นหนึ่งในจังหวัดที่อยู่ในกลุ่มท่องเที่ยวที่มีศักยภาพตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ โดยอยู่ในกลุ่มท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มน้ำโขง (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2554) ซึ่งหนองคายเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพและโอกาสในการท่องเที่ยวสูง และยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวชายแดน (Cross Border Tourism) ที่สำคัญของประเทศไทยแห่งหนึ่ง เนื่องจากมีด่านเข้าออกชายแดนลาวคือ ด่านสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 2 ซึ่งสามารถเป็นทางผ่านไปยังประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกัน ส่วนเวียงจันทน์ สปป.ลาว นั้น ในแต่ละปีจะมีนักท่องเที่ยวเดินทางมาเป็นจำนวนมาก โดยเป็นนักท่องเที่ยวชาวไทยถึง 1.2 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 63 ของจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด (The Lao National Tourism Administration, 2009)

สปป. ลาวและหนองคายมีจุดเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ ประเพณี และความเชื่อ ที่มีส่วนคล้ายคลึงกันอยู่เป็นจำนวนมาก ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้ศึกษาจึงเน้นการศึกษาค้นคว้า รวมทั้งวิจัยข้อมูลที่มีความเชื่อมโยงในด้านดังกล่าวของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายในจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างประเทศ และผลักดันให้หนองคายเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง รวมทั้งเป็นฐานข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างทั้งสองประเทศเข้าด้วยกัน เพื่อนำมาสู่การก่อให้เกิดรายได้แก่ชุมชน และพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนร่วมกันของทั้งสองประเทศต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดหนองคาย และนครหลวงเวียงจันทน์
2. เพื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงและเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างจังหวัดหนองคาย

และนครหลวงเวียงจันทน์

ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาความสำคัญทางวัฒนธรรมของพื้นที่ดังต่อไปนี้ คือ อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอบ้านแพง อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย และนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

2. วิเคราะห์ความเชื่อมโยงและเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มเป้าหมายเป็นแบบเฉพาะเจาะจง โดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้ประกอบการบริษัททัวร์ ผู้นำชุมชน กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่น และพระภิกษุสงฆ์ จำนวน 10 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประกอบด้วย

2.1 การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินงานวิจัย และวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทของพื้นที่กรณีศึกษาในจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

2.2 แบบสำรวจ เพื่อสำรวจข้อมูลทั่วไปของสภาพพื้นที่ทางกายภาพในแหล่งท่องเที่ยว

2.3 แบบประเมินความสำคัญทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยนำทฤษฎีและหลักการวิเคราะห์ความสำคัญทางวัฒนธรรมของกฎบัตรเบอร์ธา ประเทศออสเตรเลีย (Australia ICOMOS Burra charter 1999) ที่กล่าวว่า ความสำคัญทางวัฒนธรรมหมายถึง ความงาม ประวัติศาสตร์ การเรียนรู้เชิงวิทยาศาสตร์และสังคม (Australia ICOMOS, 1999) และนำหลักการอนุรักษ์แหล่งมรดกในประเทศจีน (Principles for the Conservation of Heritage Sites in China) ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับคุณค่าของแหล่งมรดกคือ ประวัติศาสตร์ ความงาม และหลักการทางวิทยาศาสตร์ (Principles for the Conservation of Heritage Sites in China, 2004) ซึ่งเกณฑ์ที่ได้จากการประยุกต์ทั้ง 2 แนวคิดประกอบด้วย 1) คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historical Value) 2) คุณค่าทางความงาม (Aesthetic Value) 3) คุณค่าทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญา (Scientific Value)

และ 4) คุณค่าทางสังคม (Social Value)

2.4 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participative observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมและซักถามการทำผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น เช่น การปั้นครก การทำแผ่นกระยอ และใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในการสังเกตพฤติกรรมนักท่องเที่ยว

2.5 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายที่เกี่ยวข้อง คือ ผู้ประกอบการบริษัททัวร์ ผู้นำชุมชน กลุ่มภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่น และพระภิกษุสงฆ์ ในเรื่องของประวัติความเป็นมา ความเชื่อ ภูมิปัญญา ความเกี่ยวข้องกับสังคม วัฒนธรรมของชุมชน และหัวข้ออื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

3. การสร้างและพัฒนาเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งแบบสำรวจข้อมูลทั่วไปของแหล่งท่องเที่ยวมาสร้างแบบสอบถามโดยอิงจากกรอบแนวคิดที่ต้องการศึกษา แล้วส่งให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องและความสอดคล้องของคำถามกับวัตถุประสงค์ และนำผลที่ได้จากการตรวจสอบมาปรับปรุงแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

4. การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Data Triangulation)

5. การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อวิเคราะห์ความสำคัญและความเชื่อมโยงระหว่างสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการไปพร้อมกับการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำผลการวิเคราะห์มาพัฒนาและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล จัดระบบข้อมูล เพื่อให้ครอบคลุมข้อมูลภาคสนาม และเพิ่มความถูกต้องแม่นยำ โดยนำเอาข้อมูลภาคสนามจากการสำรวจ การสัมภาษณ์ และการประเมินความสำคัญ รวมทั้งข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์และสังเคราะห์

ด้วยการจัดระเบียบภาพข้อมูล (Data Organizing) เพื่อให้ข้อมูลเป็นระบบ ง่ายต่อการเก็บและการนำมาใช้ จากนั้นจึงนำมาแจกแจงข้อมูลตามวัตถุประสงค์ในเชิงพรรณนาตามที่กำหนดไว้

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการประเมินความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดหนองคาย และนครหลวงเวียงจันทน์ การประเมินความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยววนั้น จะต้องประเมินคุณค่าในด้านต่างๆ ที่เป็นองค์ประกอบสำคัญทางวัฒนธรรมดังต่อไปนี้ หากแหล่งท่องเที่ยวใดมีองค์ประกอบตามเกณฑ์ดังกล่าว จึงจะถือว่ามีความสำคัญในด้านนั้น

1.1 คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historical Value) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นจะต้องมีเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดการก่อสร้าง มีความเป็นของจริงแท้ที่สะท้อนให้เห็นถึงความจริงในประวัติศาสตร์ มีเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นในพื้นที่ หรือมีชิ้นส่วนสำคัญที่ยังคงอยู่และสะท้อนให้เห็นถึงเหตุการณ์ในอดีต หรือกิจกรรมในอดีตอย่างถูกต้องแม่นยำ นอกจากนี้อาจแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนในการผลิต รูปแบบการดำเนินชีวิต ความคิด ภาวะเปียบ และประเพณี หรือแนวปฏิบัติทางสังคมช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งในประวัติศาสตร์

การดำรงอยู่ของพื้นที่ที่จะต้องสามารถพิสูจน์หาความถูกต้องจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บันทึกไว้ได้ ชากประวัติศาสตร์ภายในพื้นที่จะต้องประกอบด้วยเอกลักษณ์ หรือความเป็นเอกลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของบริบทในพื้นที่

1.2 คุณค่าทางความงาม (Aesthetic Value) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นจะต้องมีสถาปัตยกรรมซึ่งรวมถึง องค์ประกอบของพื้นที่ รูปแบบอาคาร การตกแต่ง และรูปแบบทางศิลปะ มีการตกแต่งภูมิทัศน์ซึ่งรวมถึง รูปแบบทางวัฒนธรรม ผังเมือง การจัดสวนและทัศนียภาพเฉพาะที่ประกอบด้วยภูมิทัศน์ของชากปรักหักพังกับพื้นที่ประติมากรรมที่เกี่ยวข้องและศิลปะการตกแต่ง รวมถึงการแกะสลัก รูปปั้น ส่วนประดับตกแต่ง จิตรกรรมฝาผนัง และเฟอร์นิเจอร์ นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงประติมากรรมที่เคลื่อนย้ายไม่ได้ที่มีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์

1.3 คุณค่าทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญา (Scientific Value) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นจะต้องมีการวางแผนและการออกแบบรวมถึงการเลือกใช้รูปแบบของพื้นที่ การป้องกันระบบนิเวศ การตอบสนองต่อภัยพิบัติ และรูปแบบการออกแบบโครงสร้างและสถาปัตยกรรม การก่อสร้าง วัสดุ เทคนิค และระดับของการเรียนรู้อย่างมีระบบแบบแผน รวมถึงเทคนิคที่ค้นพบซึ่งได้มีการนำเสนอให้เห็นถึงการพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นอกจากนี้ยังรวมถึงสถานที่ซึ่งมีการเรียนรู้อย่างเป็นระบบทางวิทยาศาสตร์ ภูมิปัญญาที่สำคัญ หรือมีข้อมูลอันเป็นประโยชน์ได้ถูกบันทึกหรือเก็บรักษาไว้

1.4 คุณค่าทางสังคม (Social Value) แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นจะต้องรายล้อมหรือเป็นจุดศูนย์รวมของจิตใจ ความเชื่อ การเมืองการปกครอง ชาติ หรือความเชื่อมั่นอื่นทางวัฒนธรรมของกลุ่มชนส่วนใหญ่และส่วนน้อย

ผลการประเมินความสำคัญทางวัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย

จากการประเมินความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดหนองคายตามเกณฑ์การประเมินข้างต้น พบว่าพื้นที่ทั้ง 4 อำเภอ มีความสำคัญในแต่ละด้านดังต่อไปนี้

1) อำเภอเมืองหนองคาย

สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรมครบทั้ง 4 ด้าน มีทั้งสิ้น 2 แห่ง คือ วัดประดิษฐ์ธรรมคุณและจวนผู้ว่าราชการจ.หนองคาย (เก่า) สถานที่ท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรม 3 ด้านคือ ทางประวัติศาสตร์ ความงาม และสังคม มีทั้งสิ้น 11 แห่ง คือ วัดโพธิ์ชัย อนุสาวรีย์ปราบฮ่อ พระธาตุบังพวน ศาลาแก้วกู่ วัดศรีชะเกษ วัดยอดแก้ว วัดเทพประพล วัดพระไชยเชษฐาธิราช ตึกเก่าถนนมิชัย วัดศรีคุณเมือง และศาลากลางหลังเก่า (พิพิธภัณฑ) สถานที่ท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรม 2 ด้าน คือด้านประวัติศาสตร์และสังคม มีทั้งสิ้น 4 แห่ง คือ ตลาดท่าเสด็จ ศาลหลักเมือง พระธาตุกลางน้ำและพระธาตุบุ

2) อำเภอท่าบ่อ

สถานที่ท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรม 3 ด้าน คือ ทางประวัติศาสตร์ ความงาม และ

สังคม มีทั้งสิ้น 4 แห่ง คือ วัดศรีชมภูองค์ตั้ง วัดหนองกก วัดท่าครกเรือ และวัดกุ่มพระประดิษฐ์ โดยชุมชนทำแผ่นกระยอเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งเดียวที่มีคุณค่าทางวิทยาศาสตร์ และภูมิปัญญา คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และทางสังคม สถานที่ท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรมด้านประวัติศาสตร์เพียงด้านเดียวคือพิพิธภัณฑสถานบ้านโคกคอน

3) อำเภอศรีเชียงใหม่

สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรมครบทั้ง 4 ด้าน มีเพียงแห่งเดียว คือ วัดช้างเผือก สถานที่ท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรม 3 ด้านคือ ทางประวัติศาสตร์ ความงาม และสังคม มีทั้งสิ้น 4 แห่ง คือ วัดหินหมากเป้ง วัดอรัญญบรรพต เจดีย์วัดธาตุคำ และวัดเขี้ยวค้อม โดยตึกเก่าริมโขงเป็นสถานที่ท่องเที่ยวคุณค่าทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญา คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ และทางสังคม ส่วนสถานที่ท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรม 2 ด้าน คือด้านประวัติศาสตร์และสังคม มีเพียงแห่งเดียวคือ วัดพระแก้วเดิม

4) อำเภอโพนพิสัย

สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรม 3 ด้านคือ ทางประวัติศาสตร์ ความงาม และสังคม มีทั้งสิ้น 4 แห่ง คือ วัดมณีโคตร วัดหลวงเจดีย์าราม ปากน้ำงึม (เวินสุก) และวัดจุมพลเมือง

ผลการประเมินความสำคัญทางวัฒนธรรม นครหลวงเวียงจันทน์

จากการประเมินความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในนครหลวงเวียงจันทน์ตามเกณฑ์การประเมินข้างต้น พบว่าสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งมีคุณค่าดังต่อไปนี้

สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรมครบทุกด้าน มี 3 แห่ง คือ ประตูลอย บ้านสไตส์โคโลเนียล และพิพิธภัณฑสถานชาติลาว สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรม 3 ด้านคือ ทางประวัติศาสตร์ ความงาม และสังคม มีทั้งสิ้น 15 แห่ง คือ ธาตุหลวง วัดอินแปง วัดหายโศก วัดองค์ต่อมหาวิหาร วัดมีไซ วัดจันทะบุรี วัดสี่สะเกต หอคำ หอพระแก้ว สวนสาธารณะเจ้าอนุวงศ์ พระธาตุคำ วัดเชียงควน วัดศรีเมือง วัดพระธาตุฝุ่น และอนุสาวรีย์ท่าน

โกสอน

โดยสถานที่ท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบของคุณค่าทางวัฒนธรรม 3 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์ ความงาม และคุณค่าทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญา คือ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ผ้าเมืองลาว สถานที่ท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรม 2 ด้าน คือ ด้านประวัติศาสตร์และสังคม คือ ตลาดคั่วดิน สถานที่ท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรมด้านสังคมเพียงด้านเดียว มี 2 แห่ง คือ ถนนคนเดินและตลาดเช้า มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์เพียงด้านเดียว คือ กำแพงเมืองนครหลวงเวียงจันทน์ และด้านคุณค่าทางวิทยาศาสตร์และภูมิปัญญาเพียงด้านเดียวคือหัตถกรรมแพรไหม

2. ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงและเสนอแนะเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างจังหวัดหนองคาย และนครหลวงเวียงจันทน์

สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดหนองคายมีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์และความเชื่อกับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว เป็นจำนวนมาก ดังนี้

อำเภอเมืองหนองคาย

1) วัดโพธิ์ชัย (พระใส) วัดศรีชะเกษ (พระแสง) วัดยอดแก้ว (พระสวย) วัดศรีคุณเมือง หรือวัดศรีเมือง (พระสุก) และวัดประดิษฐ์ธรรมคุณ (พระเสาร์) ที่มีตำนานความเชื่อในเรื่อง พระธิดา 3 องค์ ของพระเจ้าไชยเชษฐาแห่งกรุงศรีสัตนาคนหุต ได้หล่อพระพุทธรูปขึ้นสามองค์ และขนานนามพระพุทธรูปตามพระนามของตนเอง คือ พระเสริม พระสุก และพระใส เดิมประดิษฐานอยู่ในนคร จนกระทั่งสมัยรัชกาลที่ 3 จึงได้รับการอัญเชิญมาสู่เมืองหนองคาย ในระหว่างนำล่องแพมานั้นได้เกิดพายุใหญ่ทำให้พระสุก จมน้ำหายไป จึงเหลือเพียงพระเสริม พระใส และพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์อื่น เช่น พระแสง พระสวย พระสุก และพระเสาร์ ปัจจุบันพระเสริมนั้นได้ประดิษฐานที่วัดปฐมวาราม จังหวัดกรุงเทพมหานคร ส่วนพระใยังคงประดิษฐานอยู่ที่วัดโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย เวียงจันทน์ (สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532)

ภาพที่ 1 หลวงพ่อพระใส วัดโพธิ์ชัย จ.หนองคาย

2) อนุสาวรีย์ปราบฮ่อ เชื่อมโยงกับนครหลวงเวียงจันทน์ เพราะเป็นที่บรรจุอัฐิของผู้ที่เสียชีวิตในการปราบกบฏฮ่อเมื่อปี ร.ศ. 105 มีคำจารึกทั้งภาษาไทย จีน ลาว และอังกฤษ

3) พระธาตุบังพวน มีเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ พระเจ้าไชยเชษฐาได้ย้ายราชธานีมาตั้งที่เมืองเวียงจันทน์และเกิดศรัทธาต่อพระเจดีย์เก่า จึงก่อสร้างทับด้วยอิฐเผา ทำเป็นรูปเจดีย์สูงขึ้น ต่อมาพระเจดีย์เอียงมากเนื่องจากฝนตกหนัก ทำให้ฐานทรุดและได้พังลงมาเมื่อปี พ.ศ.2513 ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ทำการบูรณะขึ้นใหม่จนเสร็จเรียบร้อย และสมเด็จพระสังฆราชได้เสด็จไปบรรจุพระบรมสารีริกธาตุแล้ว

4) ศาลาแก้วกู่มีความเชื่อมโยงกับวัดเชียงควนที่นครหลวงเวียงจันทน์ โดยแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 2 แห่ง มีหลวงปู่บุญลือ หรือ หลวงปู่บุญเหลือ สุริรัตน์ เป็นผู้สร้าง

5) ตลาดท่าเสาตั้ง มีความเชื่อมโยงกับนครหลวงเวียงจันทน์ คือ เป็นแหล่งรวมสินค้าในแถบอินโดจีน และยุโรปตะวันออก ในอดีตก่อนที่จะมีการสร้างสะพานมิตรภาพไทย - ลาว ท่าเรือของตลาดสินค้าอินโดจีนริม

แม่น้ำโขงแห่งนี้เคยถูกใช้เป็นจุดผ่านแดนถาวรสำหรับผู้ที่ต้องการจะเดินทางไปมาระหว่างประเทศไทยกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) บริเวณนี้จึงมีเรือข้ามฟากสัญจรไปมาระหว่างสองฝั่งแม่น้ำโขงอย่างคึกคักคนท้องถิ่นจึงนิยมเรียกชื่อตลาดแห่งนี้ในอีกชื่อหนึ่งว่า “ตลาดท่าเรือ” (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554)

6) วัดพระไชยเชษฐาธิราช มีความเชื่อมโยงกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กล่าวคือ ในวัดจะมีหลวงพ่พระไชยเชษฐา เป็นพระพุทธรูปประทับยืน ก่อด้วยอิฐโอบปูน ทั้งองค์สูง 4.23 เมตร สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระไชยเชษฐาธิราชผู้ครองแคว้นล้านช้างศรีสัตนาคนหุต (สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2532)

7) ตึกเก่าถนนมิซัย มีความเชื่อมโยงในด้านประวัติความเป็นมาของเมืองหนองคายและ สปป.ลาว ย้อนไปในสมัยพระเจ้าอลองพญาเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ซึ่งสมัยนั้นฝรั่งเศสได้ผนวกลาวและเวียดนามเข้าด้วยกันและจัดตั้งเป็นเขตการปกครองอินโดจีน-ฝรั่งเศส และได้เข้ามาค้าขายยังฝั่งไทยเป็นประจำ จนก่อให้เกิดตึกรูปทรงฝรั่งขึ้นในสมัยนั้น (นายรอบรู้, 2549) รูปทรงตึกโบราณแถวริมถนนมิซัยอาจกล่าวได้ว่า เป็นสถาปัตยกรรมแบบโคโลเนียล (Colonial architecture) ซึ่งแพร่หลายเข้ามาสู่ประเทศไทยเป็นครั้งแรกในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5-6 โดยในนครหลวงเวียงจันทน์มีย่านตึกเก่าโคโลเนียลอยู่บริเวณถนนสามเสนไท

อำเภอท่าบ่อ

1) วัดศรีชมภูองค์ตั้ง มีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์กับวัดองค์ตั้งมหาวิหาร ในนครหลวงเวียงจันทน์ โดยพระเจ้าองค์ตั้งก่อสร้างเมื่อพุทธศักราช 2105 ผู้สร้างคือ พระไชยเชษฐา กษัตริย์นครเวียงจันทน์ พร้อมด้วยพระโอรส พระธิดา และบริวารช่วยกันหล่อโดยใช้ทองคำ ทองเหลือง และเงินผสมกัน รวมน้ำหนักได้ 1 ตู (มาตราโบราณของอีสาน)แต่หล่อเท่าไรก็ไม่สำเร็จ ต่อมาพระอินทร์และเทพยดา 108 องค์ มาช่วยหล่อจึงสำเร็จ ใช้เวลาในการสร้าง 7 ปี 7 เดือน (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2554)

2) วัดท่าครกเรือ มีความเชื่อมโยงกับนครหลวงเวียงจันทน์คือสมัยที่ท้าวขัตติยะ เป็นผู้ว่าราชการที่เมืองหนองคาย ต่อมาพระราชทานบันดาศักดิ์ท้าวขัตติยะ ให้เป็น “พระกุประดิษฐ์บดี (ชาลี)” เป็นผู้ว่าราชการเมืองท่าบ่อ

ท่านเป็นคนสร้างบ้านแปลงเมืองและบูรณะวัดท่าครกเรือแห่งนี้ และสันนิษฐานว่าพระกฤษณะประดิษฐ์พระทองแสนมาจากฝั่งลาว ตอนที่พาคณะเวียงจันทน์อพยพหนีฝรั่งเศสมาอยู่ท่าบ่อ

อำเภอศรีเชียงใหม่

1) วัดช้างเผือก มีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์กับนครหลวงเวียงจันทน์ดังนี้ คือ พระเจ้าไชยเชษฐาธิราชที่ 1 อพยพผู้คนกลับคืนสู่นครล้านช้าง (นครเวียงจันทน์) แต่ช้างเผือกคู่บารมีเกิดล้มป่วย และตายลงก่อนที่จะไปถึง เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้กับช้างเผือกคู่บารมี พระองค์จึงทรงโปรดให้ก่อเจดีย์ครอบเอาไว้ และสร้างวัดขึ้นแล้วตั้งชื่อให้ว่า วัดช้างเผือก (สำนักศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น, 2545)

2) เจดีย์วัดธาตุคำ มีความเชื่อมโยงกับความเชื่อของประชาชน สปป. ลาว คือบริเวณที่ตั้งโบราณสถาน เดิมเชื่อว่าเป็น สุภยานาค (รูปสุภยานาค) ซึ่งถูกปิดไว้จนพยานาคพ้นพิษให้เจดีย์ดำหมด โดยรูปสุภยานาคดังกล่าวเชื่อกันว่าเชื่อมโยงกับพระธาตุคำที่นครหลวงเวียงจันทน์

3) วัดพระแก้วเดิม มีความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์กับหอพระแก้ว นครหลวงเวียงจันทน์ในฐานะที่เคยเป็นสถานที่ประดิษฐานพระแก้วมรกตเหมือนกัน

4) วัดเขี้ยวค้อม มีความเชื่อมโยงกับตำนานความเชื่อของ สปป.ลาว ว่า นางเขี้ยวค้อมเป็นสนมเอกของพระเจ้าสุริวงค์ แห่งเวียงจันทน์ ซึ่งพระองค์เกิดระแวงว่าเจ้าราชบุตรจะเป็นผู้ก่อบสนมตน จึงสั่งประหารเจ้าราชบุตรที่ทำดินแดงฝั่งตรงข้าม นางเขี้ยวค้อมเสียใจที่เป็นต้นเหตุ จึงมาบวชชิต์ที่วัดนี้ และเรียกว่าวัดนางเขี้ยวค้อม

อำเภอโพธิ์ชัย

1) วัดมณีโคตร มีความเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ลาว เช่นเดียวกับ พระสุก พระเสริม พระใส เนื่องจากเป็นพระพุทธรูปสำคัญที่ล่องแพตามลำน้ำจันทน์มายังประเทศไทย เอาพระพุทธรูปที่สำคัญมาพร้อมกัน มีพระใส พระแสน พระสุก พระเสริม และพระเสี้ยว ใสแพล่องมาตามลำน้ำจันทน์ ขณะที่ล่องแพมานั้นได้อัญเชิญพระเสี้ยวประดิษฐานไว้ที่วัดมณีโคตร ตำบลจุมพล อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย จนเมื่อประมาณ 100 ปีที่ผ่านมา มีผู้คิดจะเอาพระเสี้ยวไปไว้ที่กรุงเทพฯ แต่ในสมัย จึงได้อัญเชิญพระเสี้ยวขึ้นหลังช้าง

พระเสี้ยวได้แสดงอิทธิฤทธิ์ให้ช้างหนักจนไปไม่ได้ และพระเสี้ยวตกจากหลังช้าง เป็นเหตุให้หูกก เกศคค

2) ปากน้ำจันทน์ เป็นที่พระพุทธรูปที่สำคัญล่องแพมาพร้อมกัน ได้แก่ พระใส พระแสน พระสุก พระเสริม และพระเสี้ยว ขณะที่ล่องแพมานั้นเมื่อมาถึงปากน้ำจันทน์กลางแม่น้ำโขง พระสุกได้แสดงอิทธิฤทธิ์เกิดพายุแรงจนแพแตก ทำให้พระสุกจมลงกลางแม่น้ำโขงตรงบ้านปากเป อำเภอโพธิ์ชัย จังหวัดหนองคาย นอกจากนี้ ในนครหลวงเวียงจันทน์ยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับจังหวัดหนองคาย ได้แก่ ธาตุหลวง สวนสาธารณะเจ้าอนุวงศ์ วัดศรีสะเกษ และอนุสาวรีย์พระเจ้าไชยเชษฐา

ตัวอย่างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์

เพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ ผู้วิจัยจึงขอเสนอเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์นครเวียงจันทน์ เป็นลักษณะการเดินทาง 2 วัน 1 คืน โดยวันแรกจะเริ่มต้นจากสะพานมิตรภาพไทย-ลาว เพื่อเดินทางไปยังสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในนครหลวงเวียงจันทน์ ได้แก่ ธาตุหลวง อนุสาวรีย์พระเจ้าไชยเชษฐาธิราช หอพระแก้ว จากนั้นพักที่นครหลวงเวียงจันทน์หนึ่งคืน

รุ่งเช้าเดินทางกลับมายังจังหวัดหนองคาย เพื่อเดินทางไปยังอำเภอศรีเชียงใหม่ซึ่งในอดีตถือเป็นนครหลวงเวียงจันทน์ โดยไปสักการะและเที่ยวชมวัดช้างเผือก หลังจากนั้นเดินทางไปยังอำเภอท่าบ่อเพื่อสักการะหลวงพ่อดิ่งศักดิ์ ซึ่งพระไชยเชษฐา พระโอรส พระธิดา และบริวารช่วยกันหล่อขึ้น จากนั้นจึงเดินทางไปสักการะหลวงพ่พระใสที่วัดโพธิ์ชัย ซึ่งพระธิดาของพระเจ้าไชยเชษฐาได้หล่อพระใสขึ้นมา ชมความงามริมฝั่งโขง และให้อิสระในการเลือกซื้อสินค้าที่ตลาดท่าเสาตั้ง เป็นอันเสร็จสิ้นการเดินทาง

อภิปรายผล

งานวิจัยเรื่องความสำคัญทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว ครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: กรณีศึกษาจังหวัดหนองคายและ

เวียงจันทน์ สปป.ลาว

จากผลการวิจัยพบว่าความสำคัญทางวัฒนธรรมของพื้นที่ อำเภอเมืองหนองคาย อำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอน้ำขุ่น อำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย และ นครหลวงเวียงจันทน์ สปป.ลาว นั้น อำเภอเมืองหนองคายมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรมครบทั้ง 4 ด้าน คือ วัดประดิษฐ์ธรรมคุณและจวนผู้ว่าราชการ จ.หนองคาย (เก่า) รวมถึงอำเภอศรีเชียงใหม่ก็มีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรมครบทั้ง 4 ด้านคือวัดช้างเผือก และอำเภอน้ำขุ่นเป็นอำเภอเดียวที่มีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมคือ พิพิธภัณฑ์บ้านโคกคองที่มีคุณค่าด้านประวัติศาสตร์เพียงด้านเดียว

ในส่วนของนครหลวงเวียงจันทน์นั้น สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรมครบทั้ง 4 ด้าน มี 3 แห่ง คือ ประตูชัย บ้านสไตส์โคโลเนียลบริเวณถนนสามเสนไท และพิพิธภัณฑ์แห่งชาติลาว รองลงมาคือสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบคุณค่าทางวัฒนธรรม 3 ด้านคือ ด้านประวัติศาสตร์ ความงาม และสังคม มีทั้งสิ้น 15 แห่ง คือ ฮาดูหลวง วัดอินแปง วัดหายโศก วัดองค์ต่อมหาวิหาร วัดมีไซ วัดจันทะบุรี วัดสีสะเกด หอค้า หอพระแก้ว สวนสาธารณะเจ้าอนุวงศ์ พระธาตุคำ วัดเชียงควน วัดศรีเมือง วัดพระธาตุฝู่น และอนุสาวรีย์ท่านไกสอน ซึ่งการประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรมในงานวิจัยชิ้นนี้สอดคล้องกับการประเมินคุณค่าความสำคัญของ ICOMOS (Australia ICOMOS, 1999 ; Principles for the Conservation of Heritage Sites in China, 2004) เมื่อวิเคราะห์ความเชื่อมโยงทางประวัติศาสตร์และความเชื่อของทั้งสองพื้นที่แล้วพบว่า สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงกับนครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว อยู่ในอำเภอเมืองหนองคายมากที่สุด รองลงมาคืออำเภอศรีเชียงใหม่ อำเภอท่าบ่อ และอำเภอโพนพิสัย โดยสถานที่เหล่านี้มักจะเชื่อมโยงกันกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช กษัตริย์นครเวียงจันทน์ ความเชื่อเรื่องพญานาค เจ้าอนุวงศ์ และพื้นที่ของอำเภอศรีเชียงใหม่ ซึ่งแต่เดิมเป็นส่วนหนึ่งของนครหลวงเวียงจันทน์ สปป. ลาว จึงทำให้พื้นที่แถบนี้เต็มไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน

ซึ่งสอดคล้องกับบริบทของสถานที่ท่องเที่ยวในจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ (โรจนันท์, 2556) และเมื่อพิจารณาจากความเชื่อมโยงดังกล่าวแล้วพบว่าสถานที่ท่องเที่ยวทั้ง 2 ประเทศมีส่วนเชื่อมโยงกับพระเจ้าไชยเชษฐาธิราชเป็นส่วนใหญ่ จึงได้เสนอเส้นทางท่องเที่ยวตามรอยพระเจ้าไชยเชษฐาธิราช เพื่อเป็นทางเลือกใหม่แก่ผู้ที่สนใจ

ข้อเสนอแนะ

1. ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน สามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยไปปรับใช้ในการกำหนดแนวทางและบริหารจัดการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น
2. ในการศึกษาครั้งต่อไปควรมีการกำหนดเกณฑ์ที่ละเอียดยิ่งขึ้น และมีค่าคะแนนในแต่ละหัวข้อเพื่อให้สามารถประเมินคุณค่าความสำคัญทางวัฒนธรรมได้อย่างแม่นยำ เพื่อให้สามารถนำผลการประเมินที่ได้ไปใช้ประกอบการอนุรักษ์หรือประกอบการคัดกรองสถานที่ท่องเที่ยวเบื้องต้นเพื่อให้สามารถสร้างสรรค์เส้นทางท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ
3. ควรมีการศึกษาความเชื่อในเรื่องต่างๆ เช่น เรื่องพญานาคที่มีความสัมพันธ์กับจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์เพื่อนำมาพัฒนาเป็นเส้นทางท่องเที่ยวต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2554). **แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2555-2559**. กรุงเทพฯ: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2554). **หนองคาย**. กรุงเทพฯ: กองข่าวสารท่องเที่ยว ฝ่ายบริการการตลาด.
- นายรอบรู้. (2549). **หนองคาย**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สารคดี.
- สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น. (2532). **เที่ยวอีสาน**. ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักศิลปากรที่ 9 ขอนแก่น. (2545). **วัดช้างเผือก**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- โรจน์นธ์ ทรงอยู่. (2556). **รูปแบบการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสองฝั่งโขง จังหวัดหนองคายและ นครหลวงเวียงจันทน์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ คณะวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Australia ICOMOS. (1999). **The Burra Charter: The Australia ICOMOS Charter for Places of Cultural Significance 1999**. Burwood: Australia ICOMOS.
- ICOMOS. (2002). **ICOMOS International Cultural tourism Charter**. Burwood: Australia ICOMOS.
- Principles for the Conservation of Heritage Sites in China**. (2004). China : The Getty Conservation Institute.
- The Lao National Tourism Administration (LNTA). (2009). **2009 Statistical Report on Tourism in Laos**. Vientiane : Lao PDR.